

UOT 94 (479.24)

<https://doi.org/10.59849/2218-4783.2024.1.105>

MƏHƏRRƏM HƏSƏNOV

NAXÇIVAN TÜRK TORPAĞIDIR

Məqalədə müəllifin əsas məqsədi Naxçıvanın türk torpağı olmasını elmi əsaslarla sübut etmək olmuşdur. Bununla bağlı ciddi elmi və tarixi araşdırmalar aparılmış və Naxçıvan torpaqlarına erməni etnosunun sonradan, daha doğrusu 1828-1830-cu illərdə Türkmənçay və Ədirnə sülh müqaviləsindən sonra gətirilməsi təsdiq edilmişdir. Məqalə erməni tarixçilərinin Naxçıvana qarşı ərazi iddialarına tutarlı cavabdır.

Acar sözlər: *etnos, xalq, tayfa, naksuana, qədim, xanlıq.*

Giriş. Azərbaycan ərazisi olan Naxçıvan bəşər sivilizasiyasının ilkin məskənlərindən biri, qədim türk-oğuz yurduudur. Aparılan tədqiqatlar da bunu sübut edir. Belə ki, tədqiqatlarla sübut olunmuşdur ki, Naxçıvan hələ qədim daş dövründə – paleolitdə, yəni 500-300 min il bundan əvvəl ulu əcdadlarımızın yaşayış məskəni olmuşdur.

Ümummillə liderimiz Heydər Əliyev Azərbaycan xalqının qədim və zəngin maddi-mədəni və tarixi irsə sahib olduğunu bildirərək deyirdi: “Azərbaycanın taleyi belə gətirmişdir ki, coğrafi-siyasi mövqeyinə görə o, həmişə sivilizasiyaların qovuşuğunda olmuş və istər Qərbin, istərsə də Şərqi çox güclü təsirini öz üzərində hiss etmişdir. Məlumdur ki, Azərbaycan insanın, bəşəriyyətin beşiyi olan nadir ölkələrdən biridir. Burada həyat çox erkən yaranmışdır və Azıx mağarasında tapılmış Azıxantrop Azərbaycanın ən qədim ibtidai insan məskənlərindən biri olmasını sübut edir. Qobustandakı və Gəmiqayadakı qayaüstü təsvirlər və petroqliflər, Kür-Araz və Xocalı mədəniyyətlərinə aid maddi-mədəniyyət nümunələri, Kurqan tapıntıları sübut edir ki, hətta miladdan əvvəlki minilliklərdə də Azərbaycanda inkişaf etmiş mədəniyyət mövcud olmuşdur” [1, s. 19-20].

Əsas hissə. Naxçıvan şəhərinin tarixi barədə çoxlu sayda fikirlər var və bu fikirlər də Naxçıvanın qədim diyar olmasını sübut edir. Məxəzlərdə olduqca maraqlı və müxtəlif fikirlər mövcuddur. Hələ e.ə. I əsrdə yaşamış Roma yazıçısı Kvint Horatsi Flakk, onun müasiri olan yəhudi tarixçisi İosif Flavi öz əsərlərində Naxçıvanın adını çəkmişlər [5, s. 11]. Naxçıvan şəhərinin tarixi barədə məxəzlərdə olduqca maraqlı və müxtəlif fikirlər mövcuddur. Hələ e.ə. I əsrdə yaşamış Roma yazıçısı Kvint Horatsi Flakk, onun müasiri olan yəhudi tarixçisi İosif Flavi öz əsərlərində Naxçıvanın adını çəkmişlər [5, s. 11].

Naxçıvanın adının çəkildiyi ən qədim yazılı qaynaq yunan coğrafiyaçısı Ptolemeyin (e.ə. 87-165) “Coğrafiya” əsəridir. O, Naxçıvanın adını “Naxsuana” kimi qeyd edir (6, s. 2). Şəhər yunanca – “Naksuana”, pəhləvicə – “Naxç”, ərəbcə – “Nəşəva” və ya “Naxçuan”, “Naxcuan” və ya “Naqşecahan” adlanmışdır. Bir sıra fars və türk mənbələrində Naxçıvan “Nəqşicahan” kimi göstərilir [7, s. 7].

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Naxçıvan Bölməsinin sədri İ.Hacıyev “Ermənilərin Naxçıvana qarşı ərazi iddialarının əsassızlığı və tarixi həqiqətlər” adlı məqaləsində Naxçıvan sözünü bu ərazidə yaşamış “naxç” tayfalarının adı ilə bağlı olduğunu qeyd edir [bax həmin kitab s. 35]. Naxçıvan ərazisində əsrlər boyu türk mənşəli etnoslar yaşamışlar. Ərazilərinizdə ermənilərlə bağlı heç bir ərazi və yer adları yoxdur və olmamışdır. Ərazilərimizdə

mövcud olan Oğlanqala, Çalxanqala, Govurqala kimi qala adları habelə kicilli, hacıvarlı, qarx-unlu, kültəpəli, xələcli, əlixanlı kimi yer adları bunu söyləməyə əsas verir. Naxçıvan ərazisində onun türk torpağı olmasını təsdiq edən antik orta əsrlər və yeni dövrə aid maddi mədəniyyət nümunələri çoxdur. Məsələn, bu nümunələrə aşağıda adları çəkilənləri şamil etmək olar:

Naxçıvan qala kompleksləri, xüsusilə adları yuxarıda qeyd olunan Oğlanqala, Çalxanqala, Govurqala, Gəmiqaya, “Möminə xatun” və “Yusif ibni Küseyir” türbələri.

Erməni tarixçilər heç bir fakta əsaslanmadan Naxçıvan ərazisində mövcud olan və bu günümüzədək qurunub saxlanılan epigrafik abidələrində onlara aid olmasını iddia edirlər. Bu iddiaların cəfəngiyat və yalan olmasını sübut edən tutarlı cavablar tarixçilərimiz tərəfindən dəfələrlə verilmişdir. Mənbələrdən də məlum olduğu kimi Naxçıvanda yaşamış türk əhalisi 6-7-ci əsrlərdə islam dinini qəbul etdiyindən o zaman bütün yazışmalar da ərəb əlifbası ilə aparılmışdır. Ona görə də zəmanəmizə gəlib çatan abidələrdəki yazılar ərəb dilindədir. Belə abidələrdən biri Ordubad şəhərində olan Came məscididir. Came məscidində aparılan arxeoloji qazıntılar zamanı torpağın altından bir kərpic aşkar edilmişdir. Kərpicin üzərində ərəb əlifbası ilə 111 tarixi hicri və Harun sözləri yazılmışdır. 111 hicri tarixi miladi təqviminə görə 729-cu ilə şamil edilir. Ərəb əlifbası ilə yazılmış bu sözlərin erməni əlifbası ilə heç bir uyğunluğu yoxdur. Aşkar olunmuş bu abidə sübut edir ki, hələ orta əsrlər dövründə də Naxçıvan əhalisi qədim müsəlman türklərindən idarə olmuş və burada erməni izi olmamışdır. Ərazilərimizdə mövcud olan qədim sənət nümunələri xüsusilə daş qoç və qoyun heykəlləri zaman-zaman ermənilər tərəfindən oğurlanaraq Ermənistanə aparılaraq özününküləşdirmişdir. Halbuki bu daş heykəllərin Naxçıvanın köklü əhalisi olan müsəlman türklərinə aid olması dəfələrlə alimləriniz tərəfindən sübut edilmişdir. Hələ rus tarixçi alimi V.M.Sısoyev 1920-ci ildə Naxçıvanda olarkən bu daş heykəlləri görmüş və heykəllərə yeri əhalinin inanc vasitəsi kimi istifadə etdiyini bildirmişdir. Lakin ermənilər heykəllərin başlarında qızıl gizlədilməsi bəhanəsi ilə onları oğurlayıb aparmışlar. Bundan başqa ermənilər xalqımıza məxsus maddi-mədəniyyət abidələri ilə yanaşı musiqimizi, xalçalarımızı, mətbəximizi, rəngarlığımızı, arxeoloji abidələrimizi də mənimsəmişlər. Bu çirkin əməllər bu gün də ermənilər tərəfindən davam etdirilir.

Maraqlı fikirlərdən biri də odur ki, Türk səyyahı Ö.Çələbi göstərir ki, Naxçıvan şəhəri Turan hökmdarı Əfrasiyab tərəfindən salınmışdır. Ə.Eyvazlı isə “Naxçıvan qədim türk torpağıdır” adlı əsərində Nuh yurdu Naxçıvan əhalisinin əcdadının türk mənşəli saklara məxsus olduğunu qədim yer adları əsasında izah etmişdir [3].

Əlbəttə ki, Naxçıvanın qədimliyini sübut etmək üçün çox sayda araşdırmalar aparılmış, həmin araşdırmaların bəzisi Naxçıvanın adının Nuh peyğəmbərin adı ilə bağlı olduğu fikri də irəli sürülmüşdür.

Bu istiqamətdə araşdırmalar davam etmiş, orta əsrlər dövrünə aid salnamələrdə də Naxçıvanın “Nuhçıxan”, “Nuhcahan”, yəni Nuh şəhəri adlandırılması haqqında məlumatlar daha geniş yer almışdır.

Tarixi araşdırmalar əsasən Naxçıvan ərazisi e.ə. IX-VI əsrlərdə qədim Manna və Midiyanın tərkibində olmuşdur. Naxçıvan e.ə. 633-cü ildə skiflərin hücumuna məruz qalaraq xeyli zərər çəkmişdi. Naxçıvan e.ə. VI əsrin ortaları-e.ə. IV əsrin 30-cu illərində Əhəmənilər dövlətinin hakimiyyəti altında olmuş, e.ə. IV əsrin sonları-e.ə. I əsrin I yarısında isə qədim Azərbaycan dövləti olan Atropatenanın tərkibində olmuşdur. Eramızın əvvəllərində Naxçıvan Albaniyada şəhər və vilayət olmuş, IV əsrdən Sasani dövlətinin tərkibinə daxil edilmişdir.

X əsrdə Naxçıvan diyarında əmin-amanlıq dövrü başlamış, həmin vaxtlarda “Naxçıvan

şahlığı” adlı feodal dövlətinin əsası qoyulmuş və Naxçıvan şəhəri X əsrin 80-ci illərindən etibarən bu feodallığın paytaxtı olmuşdur.

Naxçıvan X əsrin sonundan başlayaraq təqribən bir əsr ərzində Rəvvadilər dövlətinin tərkibində qaldı. XI əsrdə Azərbaycanın bir çox yerləri səlcuq türkləri tərəfindən tutuldu. Naxçıvanın bundan sonrakı dövrü bilavasitə Atabəy Şəmsəddin Eldənizin (1136-1175) əsasını qoyduğu Azərbaycan Atabəyləri – Eldənizləri dövləti ilə bağlıdır. Belə ki, XII əsrin I yarısında Səlcuq imperiyasının zəifləməsi və dağılması nəticəsində Yaxın Şərqdə güdrətli Atabəylər dövləti təşəkkül tapdı. 1136-cı ildən 1175-ci ilədək Naxçıvan bu dövlətin paytaxt şəhəri olur.

1221-ci ildə monqol hökmdarı Çingiz xanın (1155-1227) qoşunları Naxçıvanı dağıdaraq viranə qoyurlar. Ərazidəki Gilan, Naxçıvan, Qarabağlar, Sədərək xarabalığına çevrilir.

Tarixi Azərbaycan torpaqlarını vahid hakimiyyət altında birləşdirmiş Atabəylər (Eldənizlər) dövlətinin tarixi Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin mühüm bir mərhələsini təşkil edir. Heydər Əliyev Eldənizlər dövlətinin hökmdarlarının adlarını Azərbaycanın orta əsr dövlətlərinin qurucuları olmuş məşhur dövlət xadimləri ilə bir sırada çəkir, bu görkəmli siyasi xadimlərin o dövrdə ictimai şüura dövlətçilik düşüncəsinin aşılmasındakı rolundan bəhs edərək deyirdi: “...Məhəmməd Cahən Pəhləvanın, Qızıl Arslanın, Uzun Həsənin, Şah İsmayıl Xətəinin və başqa dövlət xadimlərimizin həyat və fəaliyyəti xalqın vətən sevgisi və dövlətçilik hissini daha da inkişaf etdirmiş, onu həyatın ən vacib, ən ümdə məqsədinə çevirmişdir” [1, s. 24].

Naxçıvan təqribən bir əsr ərzində, yəni 1231-ci ildən başlayaraq monqolların hakimiyyəti altında olur. XV əsrdə Naxçıvan bölgəsi əvvəlcə Qaraqoyunlu dövlətinin, 1468-ci ildən isə Ağqoyunlu dövlətinin tərkibində olmuşdur. XVI əsrdə Naxçıvan Azərbaycan Səfəvi dövlətinin hakimiyyəti altında idi. 1736-cı ildə İranda qurulan Nadir imperiyasının tərkibinə qatılan Naxçıvan 1747-ci ildə bu imperiyanın dağılmasından sonra müstəqil feodal dövlətə – xanlığa çevrildi.

1747-ci ildə Nadir şah imperiyası süquta uğradıqdan sonra Naxçıvan xanlığı yaradıldı. Kəngərli tayfa başçılarından olan Heydərqulu xan özünü Naxçıvan xanı elan etdi. Onun hakimiyyəti illərində Dərələyəz və Zəngəzur mahalları Naxçıvan ərazisinə daxil idi. Ordubad və Naxçıvan şəhərləri başda olmaqla Əlincə, Dəstə, Biləv, Əylis, Dərələyəz, Xok, Ordubad ümumilikdə 7 mahal var idi. Adlarından da göründüyü kimi qeyd olunan yer adları türk mənşəli idi və ermənilərə aid heç bir yer adı Naxçıvan xanlığında yox idi. Naxçıvan xanlığı Kalbalı xanın hakimiyyəti illərində (1787-1820-ci illər) daha da inkişaf etmişdi. Siyasi sabitlik yaradılmışdı. Lakin Rus imperiyasının Naxçıvan haqqında planlarına Kalbalı xan mane ola bilirdi. Onun nüfuzundan cəkinən Rus qoşunları 1808-ci ilin noyabr ayında Naxçıvanı tutdular və oradan Azərbaycan şəhəri olan İrəvan xanlığına hücum etdilər. Lakin İrəvan qalasında yerli Azərbaycan əhalisinin güclü müqavimətinə rast gəlib geri çəkildilər. Onlar həmin vaxtı İrəvan və Naxçıvanı ilhaq edə bilmədilər. Çar Rusiyası Naxçıvanın strateji əhəmiyyətə malik olduğunu anlayırdı. Ona görə də Naxçıvana qarşı planlarını bürüzə vermirdi. O zamankı İran hakimiyyəti Gülüstan sülh müqaviləsinin şərtlərindən narazı idi. Şərtlərin yumşaldılması məqsədilə İran hökuməti 1813-cü ilin noyabr ayında Mirzə Əbdülhəsən xanın başçılığı ilə Peterburqa xüsusi nümayəndə heyəti göndərilir. Lakin danışıqlar heç bir nəticə vermir. Çar hökuməti qərara gəlir ki, İrana səfir təyin etməklə məsələləri və durumu nəzarətdə saxlasın. 1816-cı ildə rus carı I Aleksandr tərəfindən general A.R. Yermolov Qafqaz rus qoşunlarının komandanı təyin edildi. General Yermolov İrana təyin olunmuş səfirliyin nümayəndə heyətini müşayiət etməli idi. Çar tərəfindən ona xüsusi təlimat verilmişdi. Təlimatda Rusiyanın Naxçı-

vana olan siyasəti qabardılırdı. Tarixçi alim Zəhmət Şahverdiyev “Gülüstan müqaviləsindən sonra Rusiyanın Naxçıvanla münasibəti (1813-1828-ci illər)” adlı məqaləsində Rusiyanın istəyini olduğu kimi qeyd edirdi. Qarabağ və Şimali Talışın İrəvan və Naxçıvan torpaqlarına dəyişdirilməsi pis olmazdı”. Bu fakt onu deməyə əsas verir ki car Rusiyası Naxçıvanın strateji əhəmiyyətli bir məkanda olduğunu anlayır və gələcəkdə öz məkrli planlarını həyata keçirməyə fürsət axtarırdı. Ona görə də Yermolov İrana işğal olunmuş ərazilərdən yox, məhz Naxçıvan və İrəvan yolu ilə getmişdir. Burada əsas məqsəd yol boyu kəşfiyyat məlumatları əldə etmək olmuşdur. 26 iyun 1827-ci ildə rus qoşunları Abbasabad qalasını ələ keçirdi və Naxçıvan işğal olundu. 21 mart 1828-ci ildə İranla Rusiya arasında Türkmənçay sülh müqaviləsi imzalandı. Müqavilənin 3-cü bəndinə əsasən İrəvan və Naxçıvan xanlıqlarının Rusiyaya ilhaqı təsdiqləndi.

1804-cü ildə başlanan I Rusiya-İran müharibəsi 1813-cü ildə Xankəndi yaxınlığındakı Gülüstan kəndində imzalanan müqavilə ilə başa çatır, Naxçıvan İranın tabeliyinə keçir. 1826-1828-ci illər II Rusiya-İran müharibəsi rusların qələbəsi ilə başa çatdı və 1828-ci il fevralın 10-da Təbrizin 43 km-də yerləşən Türkmənçay kəndində sülh müqaviləsi imzalandı. Müqaviləyə görə Araz çayı sərhəd olmaqla Naxçıvan və İrəvan xanlığı Rusiyaya birləşdirildi [3, s. 105].

1828-ci ilin martında çar I Nikolayın göstərişi ilə keçmiş İrəvan və Naxçıvan xanlıqlarının ərazisində “Erməni vilayəti” adlanan inzibati vahid yaradıldı. Qısa müddətdə Azərbaycan ərazilərinə İrandan və Türkiyədən 130 minə yaxın erməni köçürüldü.

Bununla da ermənilərin Şimali Azərbaycana xüsusən də Qarabağa, İrəvana və Naxçıvana köçürülməsi siyasəti geniş vüsət aldı. Beləliklə, türk torpaqlarına erməni etnosu gətirildi.

Azərbaycan torpaqlarının bölünməsi tarixdə ədalətsizliyin əsasını qoydu. Bu ədalətsizlik o taylı bu taylı soydaşlarımız tərəfindən ürək yanğısı ilə qarşılandı. Ermənilərin Azərbaycan torpaqlarına köçürülmələri bununla bitmədi. Bu siyasət Ədirnə sülh müqaviləsi ilə davam etdirildi. Belə ki, Türkmənçay və Ədirnə sülh anlaşmalarına görə İrandan 40 min, Osmanlı Türkiyəsindən isə 80 min erməni ailəsi, ümumilikdə 120 min ailə Şimali Azərbaycana, əsasən də İrəvan, Naxçıvan, Qarabağ, Ordubad və Gəncəyə yerləşdirildilər. Bu faktı tarixçi alim Həcər Verdiyeva “Azərbaycan multikulturalizmi yeni dövrdə adlı məqaləsində” göstərmişdir. Ermənilərin Azərbaycana köçürülməsinin əsas təşkilatçılarından biri A.S.Qriboyedov olmuşdur. O, Rusiya imperatoruna belə məsləhət verirdi: “Əlahəzrət olmaya mərkəzi rus torpaqlarında ermənilərin məskunlaşmasına icazə verəsiniz. Onlar elə tayfadırlar ki, bir neçə on il yaşadıqdan sonra dünyaya səs küy salacaqlar ki, bura bizim dədə-baba torpağımızdır”.

Rusiya imperiyasının məqsədi ölkəmizin köklü əhalisi olan Azərbaycan türklərinin etnik tərkibini erməni əhalisi hesabına dəyişmək və əhalimizi assimilyasiya uğratmaq, özlərinə ermənilərin hesabına dayaq yaratmaqdan ibarət idi. Ermənilərin Şimali Azərbaycan torpaqlarına köçürülməsini təsdiq edən belə bir faktı qeyd etmək yerinə düşərdi. 1978-ci ildə Azərbaycan SSR Ağdərə rayonunun Şıxarx kəndində İranın Marağa bölgəsindən ermənilərin Qarabağa köçürülməsinin 150-illiyi münasibəti ilə ermənilər abidə qoymuşdular. Lakin Qarabağ müharibəsi dövründə ermənilər bu tarixi faktı yox etməklə abidəni sökdülər.

Əsrlər boyu Azərbaycan torpaqlarına göz dikən ermənilər bizim torpaqlar hesabına özlərinə dövlət yaratmaq iddiası ilə yaşamışlar. 1988-ci ildə yenidən bu iddia ilə ayağa qalxan ermənilər torpaqlarımızın bir qismini işğal etdilər. Həmin dövrdə Naxçıvan diyarı ermənilərlə döyüşdə qalib gələrək özlərinin qəhrəmanlıq tarixini yazdılar. 1991-ci ilə Naxçıvanda hakimiyyətə gələn ulu öndər Heydər Əliyevin gərgin səyləri nəticəsində Naxçıvan mübarizənin önündə getdi. Amma bu illər ərzində Azərbaycanın dilbər guşələri ermənilər tərəfindən işğal edildi. 30 ilə yaxın bu torpaqların həsrəti ilə yaşadıq.

Nəhayət, 2020-ci ildə 44 gün davam edən Qarabağ savaşında biz torpaqlarımızı azad etdik. Ali Baş Komandan İlham Əliyevin ətrafında birləşən Azərbaycan ordusu torpaqlarımızı düşmən tapdağından azad etdi. Həmin günlərdə Azərbaycan əsgəri torpaqlarımız uğrunda canından, qanından keçdi, şəhidlik zirvəsinə ucaldı. Təbii ki, bu əsgərlər arasında Naxçıvan torpağının igid, cəsur, ölümün gözünə dik baxan qəhrəman oğulları da var idi.

44 gün davam edən və qələbə ilə başa çatan Vətən müharibəsi Azərbaycanın ən yeni tarixinin ən şanlı səhifəsi olaraq tarixə qızıl hərflərlə yazıldı. 44 gün davam edən və 30 ilə bərabər tarix yazılan gün. Tarixi yazan isə Ali Baş Komandan cənab İlham Əliyev və şanlı Azərbaycan Ordusu idi.

Bu gün Azərbaycan xalqı Ölkə Prezidenti İlham Əliyevin ətrafında sıx birləşərək gələcəyə doğru addımlayır.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan XXI əsrin və III minilliyin ayrıcında. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Yeni 2001-ci il, yeni əsr və üçüncü minillik münasibətilə Azərbaycan xalqına müraciəti. Naxçıvan: Əcəmi, 2001, 192 s.
2. Azərbaycan multikulturalizmi: Dərslük. Bakı: BBMM nəşriyyatı, 2017, 416 s.
3. Eyvazlı Ə.İ. Naxçıvan qədim türk torpağıdır. Bakı: Elm, 2006, 154 s.
4. Əliyev F., Əliyev M. Naxçıvan xanlığı. Bakı: Şərq-Qərb, 2007, 120 s.
5. Hacıyev İ.M., Məmmədov Ş.A. Naxçıvan və naxçıvanlılar. Bakı: Elm, 2001, 280 s.
6. Hacıyev İ.M., Amanoğlu E.Q. Tarihə və günümüzə Nahçıvan. Ankara: Ankara Universiteti Basımevi, 1998, 92 s.
7. Naxçıvan Muxtar Respublikasının tarixi, siyasi-iqtisadi bələdçi kitabı. Naxçıvan: Qeyrət, 1998, 64 s.
8. Naxçıvan abidələri ensklopediyası. Naxçıvan, 2008, 596 s.
9. Şükürov K. Türkməncay-1828. Bakı, 2006, 189 s.

Naxçıvan Dövlət Universiteti
E-mail: meherremaltay@gmail.com

Maharram Hasanov

NAKHCHIVAN IS A TURKIC LAND

The main goal of the author of the article is to prove from a scientific point of view that Nakhchivan is a Turkic land. In this regard, serious scientific and historical research was carried out, and it was confirmed that the Armenian ethnic group was brought to the lands of Nakhchivan later, or rather, in 1828-1830, after the peace treaty in Turkmenchay and Edirne. The article is a solid response to the territorial claims of Armenian historians to Nakhchivan.

Keywords: *ethnicity, people, tribe, Naxuan, ancient, khanate.*

Магеррам Гасанов

ТЮРКСКАЯ ЗЕМЛЯ – НАХЧЫВАН

Основная цель автора статьи – доказать с научной точки, что Нахчыван – это тюркская земля. В связи с этим были проведены серьезные научные и исторические исследования и подтверждено, что армянский этнос был завезен на земли Нахчывана позже, а точнее, в 1828-1830 годах, после мирного договора на Туркменчае и в Эдирне. Статья представляет собой солидный ответ на территориальные претензии армянских историков к Нахчывану.

Ключевые слова: *этнос, народ, племя, наксуана, древний, ханство.*

(AMEA-nın müxbir üzvü Hacıfəxrəddin Səfərli tərəfindən təqdim edilmişdir)

Daxilolma tarixi: İlk variant 12.02.2024

Son variant 28.03.2024